

ИЗВЕШТАЈ

Од следењето на состојбата со правата на лицата зависници од дрога, согласно Програмата за работа на Народниот правобранител за 2007 година

Заради утврдување на состојбите и условите за рехабилитација и давање помош и заштита на лицата зависници од дрога, согласно Програмата за работа на Народниот правобранител за 2007 година посетени се неколку установи за превенција и третман на зависниците од дрога и тоа: ЈЗО Психијатриска болница „Скопје,, - Скопје, „Центарот за превенција и третман на злоупотреба и зависност од дроги и други психоактивни супстанции,, во Скопје и Граѓанското здружение Центар за едукација, превенција и рехабилитација од дроги и алкохол „Нарконон,, во с. Конопиште.

1. Во Психијатриска болница „Скопје,, се третираат лица корисници на дрога и други психоактивни супстанции и лица кои во основа имаат некаква друга зависност, најчесто алкохол или се душевно болни лица и поради таквата состојба користеле и дрога.

Според старосната граница лицата коишто се на третман во оваа установа се на возраст од 12 години и нагоре, а во моментот на нашата посета беа евидентирани 20 пациенти на возраст од 20 до 28 години.

Лекувањето се врши врз основа на доброволна одлука на лицето корисник на дрога.

Лекувањето на зависниците од дрога во оваа установа се врши со метадонска терапија.

Лица што се на третман имаат различна метадонска терапија која ја добиваат секој ден или еднаш, двапати или трипати неделно.

За помош и рехабилитација на зависниците формирани се и т.н. клубови, чија цел е подобрување на релацијата семејство - зависник, но поради немање финансиска поддршка овие клубови не можат да функционираат. Во Скопје работи само еден клуб во рамките на „Доверба,,. Поради тоа проблем претставуваат лицата од внатрешноста, кои поради отсуство на Клубови за лекување во нивните места на живеење се задржуваат подолго време на третман, за да се стабилизира нивната состојба и да се работи со семејството.

Според изјавите на стручните лица и добиените податоци, метадонската терапија не значи лекување на зависникот, туку тоа е терапија која по пат на супституција е ефикасна само додека зависникот ја

прима соодветно т.е. во дози и на начин што е препорачан од доктор. Според добиените созанија, метадоноот е начин за контрола на зависникот, односно му помага да престане со употреба на хероин (или да го намали количеството на дрога што го зема) и да престане со инјектирање, што е ризик по неговото здравје, затоа што го намалува ризикот од инфекција од вирусите на ХИВ и хепатит, жолтица Б и Ц.

Дозите на метадоноската терапија се одредуваат за секој пациент индивидуално, а стандардната почетна доза е 20 до 30 милиграми дневно што согласно Протоколот за примена на метадоноот, во наредните денови индивидуално се приспособува до оптималната дневна терапевтска доза со која се стабилизира состојбата кај зависникот.

Со лицата коишто се на третман секојдневно работи тим составен од доктор, психолог, психијатар, социјален работник, педагог, работен терапевт, физкултурен терапевт и медицински сестри.

Дел од лицата се на третман и без метадоноска терапија, односно на терапија за детоксикација. Детоксикацијата трае околу 3 недели, а за пациентите од Скопје од 2 до 3 месеци. Овој метод на третирање на зависниците е т.н. „сува апстиненција,“ бидејќи лицата се одвикуваат од користење дрога без некаков посебен третман или програма на работа, односно во оваа установа нема соодветни методи и начини за одвикување т.е. не се применуваат ниту витамински терапии, вежби или друг вид активности, туку лицата добиваат само лекаства за смирување, што исто така можат да создадат еден вид зависност, поради што мал број од зависниците го прифаќаат ваквиот начин на „лекување „.

Здравствените услуги се даваат со поседување здравствена легитимација, син картон и упат од матичен лекар, иако во практиката досега не се случило пациент да биде одбиен поради непоседување на потребната документација бидејќи тоа може дополнително да се среди. За лицата кои не се здравствено осигурани трошоците за нивниот третман ги покрива Министерството за здравство заедно со „Глобал фонд,“.

Во поглед на просторните и другите услови за сместување на зависниците од дрога во оваа установа, утврдено е дека тие не се соодветни, односно во поголем дел се руинирани, креветите се стари, со стари прекривки и целиот простор изгледа многу бедно и несоодветно за третирање на оваа категорија лица.

Поради немање посебен оддел за третман на лицата зависници од дрога нивниот третман се врши заедно со зависниците од алкохол, па тие слушаат исти предавања во заедничка соба (собата за групна терапија), која најчесто не е соодветна од причина што предавањата воглавно се однесуваат на зависноста од алкохол, иако според изјавите на вработените програмата се прилагодува и за зависниците од дрога. Наша констатација потврдена и од вработените е дека не постои посебна програма за зависниците од дрога која се спроведува во оваа здравствена установа.

Од разговорите со лицата на третман во оваа установа може да се констатира дека тие се задоволни од односот на медицинскиот персонал и од терапијата бидејќи немаа никакви забелешки.

2. Центарот за превенција и третман на злоупотреба и зависност од дроги и други психоактивни супстанции исто така работи со метадонска терапија и во неговите рамки има 4 одделенија: две дневни болници за метадонска терапија, 1 стационар и 1 одделение во фаза на формирање кое треба да врши специјалистичка и субспецијалистичко - консултативна дејност.

Во Центарот се врши третман на 340 лица кои се на метадонска терапија, иако капацитетот на Центарот е далеку помал, односно за 100 - 120 пациенти. Возрасната граница на лицата кои се на третман е над 30 години, а во стационарот, одделението каде лицата се на болничко лекување старосната граница се движи помеѓу 20 - 25 години.

Основен проблем со кој се соочуваат вработените во Центарот е се поголемиот број зависници и немањето можност за нивно сместување, односно прифаќање во т.н. Програма на метадон. Поради тоа голем број лица се ставаат на листа на чекање, со што се доведени во неповолна положба, односно се одлага нивниот третман, поради што продолжуваат со користење дрога. Во моментот на увидот на листата на чекање се наоѓаа 43 лица, од кои некои чекале да бидат ставени на третман од 6 месеци до 1 година.

На прашањето зошто не се отвараат нови центри во Скопје, одговорните лица од Центарот истакнаа дека планирано е отварање на три центри во три општини, но проблемите наводно произлегуваат од градоначалниците кои одбиваат да се отворат вакви центри на подрачјето на нивните општини.

Најголем број од лицата вклучени во програмата се на метадонска терапија која во Центарот се ординира преку уста и под надзор на доктор и е најевтина замена и заштита од појавата на сида, хепатит Ц, предозирање и сл.

Лицата кои се вклучени во програмата најчесто се зависници од хероин на кои им се дава метадонска терапија, а бројот на такви зависници е во секојдневен пораст.

Метадонот се издава со рецепт од матичен лекар, по претходно мислење на специјалист, но во практиката тоа не се почитува поради што има случаи кога метадонот се издава и без почитување на процедурата, поради што метадонот може да се најде и на пазарите.

Во центарот се практикува секојдневен режим, односно лицето зависник доаѓа и тука му се дава терапијата, иако има случаи на издавање на метадонска терапија за дома (особено за сабота и недела). Во такви случаи често е забележана злоупотреба на терапијата, односно нејзино продавање што често се врши и пред очите на персоналот, но тие немаат овластување да го одземат метадонот или да преземат други мерки, освен

што ја известуваат полицијата. Токму поради овие причини, а и поради близината на индивидуалните куќи, училиштето и градинката жителите што живеат во близина на овој центар бараат негово дислоцирање. Меѓутоа според одговрното лице на Центарот дислокацијата на Центарот и излоацијата на овие лица би значела „гетоизација“, односно обележување на лицето како зависник, кое според програмите треба да се ресоцијализира и рехабилитира во средината во која живее и работи.

Стационарот во рамките на овој центар има капацитет од 15 болнички легла за цела Република, но оваа метода на лекување не се применува често затоа што стручните лица ценат дека овој начин на лекување не помага многу, поради што се применува само ако лицето е на почетокот на зависноста, односно од 6 до 12 месеци и доколку злоупотребата на дрогата не е преку вена.

За ресоцијализација и рехабилитација на лицата што се на третман во Центарот функционира Отсек за фармакотерапија во кој се спроведуваат разни терапевтски програми, вклучително и супституциска терапија. Исто така функционира и Отсек за психо и социотерапија со програми за рехабилитација и ресоцијализација. Цел на овие програми според докторите е да се подобри квалитетот и ефикасноста на услугите кои ги добиваат корисниците, во насока на стабилизација на состојбата и унапредувањето на индивидуалните способности.

Проблемот со зависноста и нејзиното третирање според изјавите на стручните лица во Центарот е во тоа што зависниците доцна одлучуваат да бараат помош и третман. Тоа најчесто се случува помеѓу првата и четвртата година од зависноста, а доколку пак се мотивирани да се вклучат во третманот наоѓаат на „затворени врати“, зашто нема место за нивно сместување, па се ставаат на листата на чекање, што негативно влијае на нив и многу често тие повторно и се враќаат на дрогата.

Од разговорите со лицата на третман констатирано е дека тие во принцип се задоволни од односот на персоналот, но не се задоволни од квалитетот на храната и поради тоа што прозорите се затворени дополнително со решетки бидејќи им создава впечаток дека се наоѓаат во затвор.

Како посебен проблем е потенцирано тоа што во листата на лекови не е ставен лекот „Немексин“, кој е блокатор на хероинот и пациентите сами го купуваат, а е доста скап и чини околу 100 евра.

При посетата констатирано е дека објектот е нереновиран и на прв поглед надворешно изгледа солидно, меѓутоа веќе на влезот се забележуваат старите, руинирани соби и небојосани ѕидови што дава впечаток дека тоа е ладно и непријатно место.

Инаку објектот има обезбедување кое според началникот ги задоволува потребите и досега не е забележана прекумерна употреба на сила, што е потврдено и од лицата на третман.

Народниот правобранител од посетата на уште неколку дневни центри за превенција и рехабилитација на зависници од дрога, констатира дека и тие дневни центри работат на истите принципи, односно со

метадонска терапија. Трепијата се врши врз основа на доброволна одлука на зависникот, зависниците всушност се одвикнуваат од користењето на хероин и други „тешки„ дроги и состојбата по третманот на поголемиот број од зависниците им се подобрува, а дел од нив и потполно се излекувани од зависноста. Исто така е констатирано дека нема посебна просторија за групна терапија на зависниците, а Центарот во Гевегелија нема вработен психолог и социјален работник иако се јавува секојдневна потреба од нивната работа.

Од страна на стручните лица во центрите, исто така, е истакната потребата од вклучување на зависниците во проекти за нивна едукација во однос на последиците од користењето на дрога.

КОНСТАТАЦИИ

Од увидот е констатирано следното:

- првенствена примена на метадонска терапија,
- Недостиг на простор и на соодветни услови за терапија и сместување на зависниците,
- несоодветни услови за групна терапија во Психијатриската болница „Скопје„ (на едно место се зависниците од алкохол и зависниците од дрога, иако би требало да се третираат по различни програми и одвоено),
- Отсуство на посебно одделение за зависниците од дрога во Психијатриската болница „Скопје„,
- немање простор за згрижување, односно опфаќање на сите лица зависници кои пројавиле интерес да бидат дел од Програмата поради што се ставени на листа на чекање со неизвесно траење,
- потреба од отварање на центри за зависници во скопските и во општини каде што постои таква потреба,
- отсуство на клубови за лекување од зависност.

ПРЕПОРАКИ

- Освен метадонската терапија потребно е изнаоѓање на други соодветни современи методи и начини за одвикнување од користењето на дрога, односно за одвикнување од зависност и целосен престанок на натамошно користење дрога или метадонска терапија онаму каде што е тоа можно.
- Подобрување на условите за работа и за престој во поглед на просторното сместување, опремата, стручниот кадар, како и создавање предуслови за остварување и почитување на основните човекови права;
- Разгледување на можноста за отварање посебно одделение за зависници од дрога во Психијатриската болница „Скопје„, кое би работело според програми за зависници од дрога, согласно

потребите и со план за проширување на терапевтските програми кои би опфатиле: семејна терапија, дневноболнички третман на стабилизирани корисници претходно лекувани во стационарот, со креативни работилници опремени со соодветна опрема и сл.

- Отварање центри за лекување зависници во општините заради намалување на листата на чекање и навремено давање на потребната терапија и третман на зависниците.
- Со оглед на тенденцијата на пораст на бројот на лицата зависници, а имајќи предвид дека се намалува нивната старосна граница, потребно е да се предвидат едукативни програми во училиштата за спречување и намалување на зависноста од дрога и други психоактивни супстанции и децата да се запознаваат со штетноста и последиците од зависноста уште од најраната возраст.
- Разгледување на можноста во листата на лекови да се предвидат лекови кои според светските стандарди ги даваат најдобрите резултати во лечењето од зависности.
- Поголема покриеност на националната програма со средства од буџетот за обезбедување на терапијата, со што навремено ќе се задоволат потребите на зависниците и зголемување на лимитираните буџетски средства со цел подобрување на условите и работата во установите кои третираат зависници.
- Континуирана едукација на населението и на здравствените работници за современите текови во медицината во областа превенцијата на зависности и ангажирање на општеството за почести и навремени систематски прегледи со цел рано откривање на зависностите.
- Дислоцирање или подобрување на условите за работа на Центарот од Кисела Вода поради неговото штетно влијание на децата и младите кои живеат во негова близина или учат и престојуваат во блиските училишта и градинки.

3. Со цел запознавање со поинаков начин на третирање на зависниците од дрога Народниот правобранител го посети и **Центарот за едукација, превенција и рехабилитација од дрога и алкохол во с. Конопиште, Кавадарци.**

Овој центар работи според програмата Наркокон. Наркокон програмата постои од 1965 година и е базирана на истражувањето и откритијата на хуманистот Рон Хабард.

Програмата може да се користи само со дозвола на интернационалната асоцијација „Наркокон„. Наркокон центрите што постојат во голем број земји во светот, ги користат методите за целосно ослободување од дроги, односно на зависниците им помагаат засекогаш да прекинат со употреба на дрога.

Центарот во село Конопиште работи од 11.04.2004 година и е регистриран како Здружение на граѓани, со капацитет за сместување до 35

лица. Возрасната структура на лицата корисници на услугите на овој центар се движи помеѓу 18 и 27 години, но не е исклучена можноста да бидат третирани и лица под 18 годишна возраст со дозвола на родителите.

Според добиените податоци, досега 43 лица ја завршиле програмата, од кои 32 лица веќе не користат дрога, туку се вклучени во секојдневниот живот и успешно се справуваат со предизвиците и проблемите што ги натерале да посегнат по дрога. Дел од лицата кои ја поминале програмата и веќе не се корисници на дрога се ангажирани како волонтери во Центарот.

Во третманот што го спроведува овој центар не се користи метадон ниту какви било други лекаства, туку лекувањето се врши во неколку етапи кои се строго наведени во програмата и пропишаните стандарди мора да се спроведуваат без никакво отстапување.

Спроведувањето на Програмата се врши по следниот редослед :

Првиот чекор е т.н. „симнување без дрога,“ кој му помага на лицето да престане со земањето дрога преку откритијата на ЛРХ, со правилна исхрана, со витамини и грижа. Вториот чекор е „посета на курсот терапевтски тренинг рутини,“ на кој лицата ја зголемуваат својата способност да се соочат со проблемот, да се контролираат и да комуницираат. Потоа се спроведува „програма за детоксикација или прочистување т.н. „Нов живот,“. Преку овој дел од Програмата се отстрануваат остатоците од дрога од телото преку прецизен режим на вежба, сауна и додатоци во исхраната. Потоа се посетува курсот „Подобрување на учењето,“ преку кој на лицето му се овозможува да го зачува знаењето врз основа на пробивот што го направил ЛРХ на полето на образованието и учењето. По овој курс следува курсот „комуникација и перцепција,“ преку кој лицето се оспособува за подобра комуникација со обрнување внимание самиот на себе, кон другите и кон околината. Потоа следува курсот „надминување на нестабилноста во животот,“ преку кој лицето се оспособува да ги распознава асоцијалните личности во неговата околина и да го избегнува нивното негативно влијание. Следуваат уште три курса: за „зајакнување на личните квалитети и вредности,“ за „стекнување сознанија и способности за промена на состојбата,“ и курсот за „стекнување среќа,“ за себеси и за другите.

Третманот во овој центар трае најмалку шест, а најмногу девет месеци, зависно од личноста и потребите.

Вработените во Центарот и по завршување на третманот се во постојан контакт со лицата кои биле на третман.

Подложувањето на третманот е исклучиво на доброволна основа со целосно прифаќање на целокупната програма од страна на корисниците и нивното семејство. Дел од лицата кои побарале да се подложат на предвидениот третман не ја издржале програмата до крај и се откажале.

Ангажираните лица во Центарот и корисниците на услугите ценат дека со ваквиот начин на третирање на зависниците од дрога без метадонска терапија се постигнуваат многу подобри резултати затоа што зависниците целосно се ослободуваат од зависноста и престануваат со користењето на дрога.

Од изјавите на вработените и корисниците е утврдено дека апстиненцијата е многу подолга и потешка кај лицата кои биле на третман со метадон, за разлика од лицата кои не користеле метадон и затоа се цени дека метадонската терапија не е најсоодветна бидејќи не ја лечи зависноста.

Од изјавите на корисниците на дроги може да се констатира дека тие се презадоволни од третманот, но дека јавноста, особено децата и младите во Република Македонија не се доволно информирани за штетноста и последиците од употребата на дрога бидејќи доколку би ги знаеле последиците тие никогаш не би пробале дрога.